

Giftig luksus

– En kartlegging av luksusmerker og kleskjeder sin bevissthet rundt lærproduksjon

Av Charlotte Ruud Granum

Tittel Giftig luksus - En kartlegging av luksusmerker og kleskjeder sin bevissthet rundt lærproduksjon

Forfatter Charlotte Ruud Granum

Faglige innspill Carin Leffler

Utgivelse 9/2016

Utgiver Framtiden i våre hender, Mariboegate 8, 0183, Oslo

Ansvarlig redaktør Arild Hermstad

Forsidebilde Istockphoto

Det oppfordres til å sitere og bruke opplysninger fra denne rapporten. Framtiden i våre hender oppgis som kilde.

INNHold

INNLEDNING	3
METODE.....	4
AKTØRENE	4
PRODUKSJON AV LÆR I VERDEN I DAG	7
GENERELLE TENDENSER I VERDENS LÆRPRODUKSJON	10
EN SEKTOR MED UTFORDRINGER	11
GARVING.....	11
KONSEKVENSER AV GARVEPROSESSEN.....	11
ANDRE SEKTORPROBLEMER.....	12
INITIATIV FOR EN RENERE GARVERISEKTOR	13
UNIDO LETAHER PANEL.....	13
REACH.....	14
LEATHER WORKING GROUP	14
VEGETABILSK GARVING	14
VÅR EVALUERING AV AKTØRENES MILJØ- OG ETIKKARBEID	16
VARNER-GRUPPEN	16
H&M	18
LINDEX	19
MORRIS/VENUE RETAIL AS.....	20
MULBERRY	21
MICHAEL KORS	22
LOUIS VUITTON	22
HOVEDFUNN.....	23
KILDER.....	26

INNLEDNING

Skinn og lær er populære materialer og benyttes i alt fra vesker og bager, til hansker og belter. Det selges lærprodukter i mange kjeder på det norske markedet, og mange av oss bruker slike produkter daglig. Samtidig er det et faktum at produksjonen av lær og skinn er problematisk, blant annet med tanke på miljøet. Særlig gjelder dette prosessen med å framstille lær av dyrehuder – garving – hvor det benyttes en rekke ulike kjemikalier. Et av de mest problematiske stoffene er krom, og dette knyttes blant annet til økt kreftfare (Ray, 2015). Mesteparten av læret som benyttes i de ulike lærprodukter produseres også i lavkostnadsland i Asia der arbeidsforholdene ofte er dårlige, og arbeidernes rettigheter og sikkerhet dårlig ivaretatt. På bakgrunn av dette ønsker Framtiden i våre hender å kartlegge hva slags forhold læret i lærprodukter vi kjøper i norske butikker produseres under. Hva vet norske kjeder om garveriene som produserer læret deres, og hva slags krav stiller de til forholdene ved disse garveriene? Hvordan ivaretas arbeidernes sikkerhet i nærkontakt med giftige stoffer, og hva slags sikkerhetstiltak eksisterer? Dette er noen av spørsmålene vi forsøker å besvare i denne rapporten.

Kartleggingen kan ses som en videreutvikling av Framtiden i våre henders arbeid med leverandørkjedeproblematikk i tekstilindustrien. Vi har i mange år hatt søkelys på hvordan tekstilarbeidere arbeider og lever under dårlige og uverdige forhold. Blant annet har vi dokumentert brudd på menneskerettigheter ved fabrikker som produserer klær for vestlige kleskjeder, jobbet for at tekstilarbeidere skal få en lønn å leve av og presset på for at norske kleskjeder skal offentliggjøre hvilke fabrikker de benytter. I 2015 ble dette fokuset utvidet ytterligere da vi gjennomførte en kartlegging av norske skokjeders etikk- og miljøarbeid. Her tok vi for oss de største norske skokjedene og så på hvor og under hvilke forhold skoene deres ble produsert. En sentral del av kartleggingen handlet om hvordan læret i lærsko blir produsert, og undersøkelsen viste at det er store mangler og stort forbedringspotensialet i skokjedenes leverandørkjeder. Den bekreftet videre at garving av skinn er spesielt problematisk og at garveprosessen utsetter arbeidere for særskilt risiko (Garborg og Leffler, 2015). I denne rapporten tar vi arbeidet med tekstil- og skoindustrien et skritt videre ved også å rette søkelyset på garving av lær generelt.

Rapporten begynner med en gjennomgang av metoden vi har brukt. Deretter presenterer vi en oversikt over hvor lær produseres i verden i dag og i hvilke volum. Vi vil så beskrive hvordan garving foregår og gi en oversikt over hvilke miljø- og helsemessige problemer som er knyttet til denne sektoren. Her vil vi også ta for oss mer generelle leverandørkjedeproblemer, samt klargjøre sentrale begreper. Videre gjør vi rede for hovedfunnene i undersøkelsen, før vi presenterer våre evalueringer av de enkelte kjedenes og merkenes etikk- og miljøarbeid knyttet til garving av læret i lærproduktene de selger.

METODE

Kartleggingen er basert på et spørreskjema som ble sendt ut til sju utvalgte kjeder og merker i november/desember 2015. Disse er H&M, Varner-gruppen, Lindex, Morris/Venue Retail AS, Mulberry, Michael Kors og Louis Vuitton. Med begrepet kjeder henviser vi til store kleskjeder, mens vi med begrepet merker henviser til dyre produkter i luksus-nisjen. Av de sju aktørene vi har inkludert i denne kartleggingen, regner vi H&M, Varner-gruppen, Lindex og Morris/Venue Retail AS som kjeder og Mulberry, Michael Kors og Louis Vuitton som merker.

Spørreskjemaet som ble sendt ut inneholder 20 spørsmål blant annet knyttet til hvilke etiske retningslinjer (code of conduct) kjedene har for sin produksjon og produksjonsforholdene både på garveriene som produserer lær og på fabrikkene som produserer ferdige lærprodukter i kjedenes leverandørkjede. I dette arbeidsnotatet kommer vi imidlertid kun til å konsentrere oss om garveriene, og ikke om produksjonen av ferdige lærprodukter. Årsaken til dette er at garverisektoren er svært problematisk både med tanke på arbeiderne og på miljøet. Framtiden i våre hender mener derfor at det er viktig å skape oppmerksomhet omkring de ulike problemene som finnes her og oppfordre kjedene/merkene til å ta ansvar for å ivareta arbeidere og miljø også i denne delen av sin leverandørkjede. Aspekter som er viktige for oss er blant annet om kjedene har åpenhet omkring hvilke garverier de benytter, hva slags krav de stiller til garveriene, hvordan de ivaretar sikkerheten til sine ansatte, om de kjenner til og følger UNIDO¹ sine anbefalte retningslinjer for garverier, og om og på hvilke måter de eventuelt foretar kontroller på garveriene.

AKTØRENE

H&M

Den svenske H&M består av H&M-butikkene (også nettbutikk), samt Monki, COS, Weekday og Cheap Monday. Den samlede omsetningen i Norge var i 2014 var 4.215.023.000, mens resultatet var 453.968.000 norske kroner². H&M har 107 butikker i Norge.

VARNER-GRUPPEN

Varner-gruppen er et norsk familieeid konsern som består av butikkene Bik Bok, Carlings, Cubus, Dressmann, Dressmann XL, Urban, Vivikes, Volt, Wow, Solo, Levi`s Store, Nike Store og Denim & Supply (Varner, 2016). Varner-gruppen hadde i 2014, 715 butikker i Norge og en samlet omsetning på 5.849.139.000 norske kroner³.

LINDEX

¹ UNIDO Leather and Leather products Industry Panel er FNs eget initiativ for å bedre forholdene i lærindustrien.

² Tall oppgitt av H&M-gruppen i spørreskjemaet.

³ Tall oppgitt av Varner-gruppen i spørreskjemaet.

Lindex er en del av den finskeide Stockmann Group, og hele konsernet hadde i Norge en samlet omsetning på 1845 millioner euro i 2014. Stockmann Group er inndelt i tre ulike divisjoner, der Lindex inngår som den ene av disse (Lindex, 2016). Lindex hadde 101 butikker i Norge ved utgangen av 2014⁴

MORRIS/VENUE RETAIL AS

Morris er en kjede som er eid av svenske Venue Retail AS og som har spesialisert seg på salg av vesker, bager, koffertter o.l. i ulike prisklasser. I tillegg selger de lommebøker, hansker og tekstilaccessoarer. Morris selger produkter av både ekte og uekte lær og har 59 butikker fordelt over hele Norge (Morris, 2016). Omsetningen deres var på 286 710 000 norske kroner i 2014 (regnskapstall.no, 2016).

MICHAEL KORS

Michael Kors er et amerikansk luksusmerke som selger alt fra sko til sminke, men som særlig er kjent for sine designvesker. Selskapet er verdensomspennende og har to butikker i Norge, en i Oslo og en i Stavanger (Michael Kors, 2016). I Norge var omsetningen i 2014 på 12 035 000 norske kroner (regnskapstall.no, 2016).

MULBERRY

Mulberry er et britisk luksusmerke som ble etablert i 1971 og er i dag den største produsenten av lærprodukter i Storbritannia (Mulberry, 2016). Mulberry har en butikk i Norge og hadde i 2014 en samlet omsetning i Norge på 26 673 000 norske kroner (regnskapstall.no, 2016).

LOUIS VUITTON

Louis Vuitton er et fransk motehus som ble etablert i Paris i 1854 og som selger lærvarer, accessoarer, sko, klokker og smykker i egne butikker (LVMH, 2016). Louis Vuitton har en butikk i Norge, og omsetningen var på 79 319 000 norske kroner i 2014.

H&M, Varner-gruppen og Lindex er de tre største klesaktørene i Norge målt i omsetning (Virke, 2016). I deres assortiment inngår også diverse lærprodukter som vesker, sko, hansker, belter osv. Vi mener derfor at det er viktig å rette søkelyset på hvordan deres skinn- og lærvarene produseres, selv om disse kun utgjør en mindre andel av kjedenes totale vareutvalg.

Når det gjelder Morris/Venue Retail AS er dette en kjede som har mange butikker i Norge, som har spesialisert seg på koffertter og vesker og som selger mange lærprodukter. Dette er derfor en sentral kjede å ha med i kartleggingen.

Louis Vuitton, Mulberry og Michael Kors er på sin side tre designmerker innenfor luksusnisjen som i løpet av de siste årene har etablert enkeltbutikker Norge. Merkene har fått stadig økende oppmerksomhet, og særlig veskene deres har blitt populære og ettertraktede. Disse har blant annet blitt promotert av diverse motebloggere, og det har vært mye fokus i media på press blant unge jenter knyttet opp til å eie disse dyre designveskene. På samme

⁴ Oppgitt av Lindex i epost til Framtiden i våre hender.

tid har vesker generelt blitt en viktigere og viktigere del av motebildet, og merkevesker kan i mange miljøer sier å ha blitt sentrale statussymboler. Av den grunn synes vi det er viktig å ha et særskilt blikk på produksjonsforholdene for denne typen vesker, og Louis Vuitton, Mulberry og Michael Kors er sentrale fordi de også har butikker i Norge og stor omsetning.

Dessverre har de to merkene og en av kjedene vi har sendt spørreskjemaet til, ikke svart på vår henvendelse, til tross for gjentatte forsøk. Dette gjelder Louis Vuitton, Michael Kors og Morris/Venue Retail AS. Mulberry svarte raskt på vår henvendelse, men med beskjed om at de ikke ønsket å delta i undersøkelsen. De gav ingen begrunnelse for dette, men henviste til informasjonen som de har liggende på sine nettsider.

For å få innblikk i hvilke krav kjedene/merkene som ikke har besvart spørreskjemaet vårt har til sin produksjon av lær, har vi derfor benyttet den informasjonen som er å finne på kjedenes hjemmesider, herunder eventuelle etiske retningslinjer.

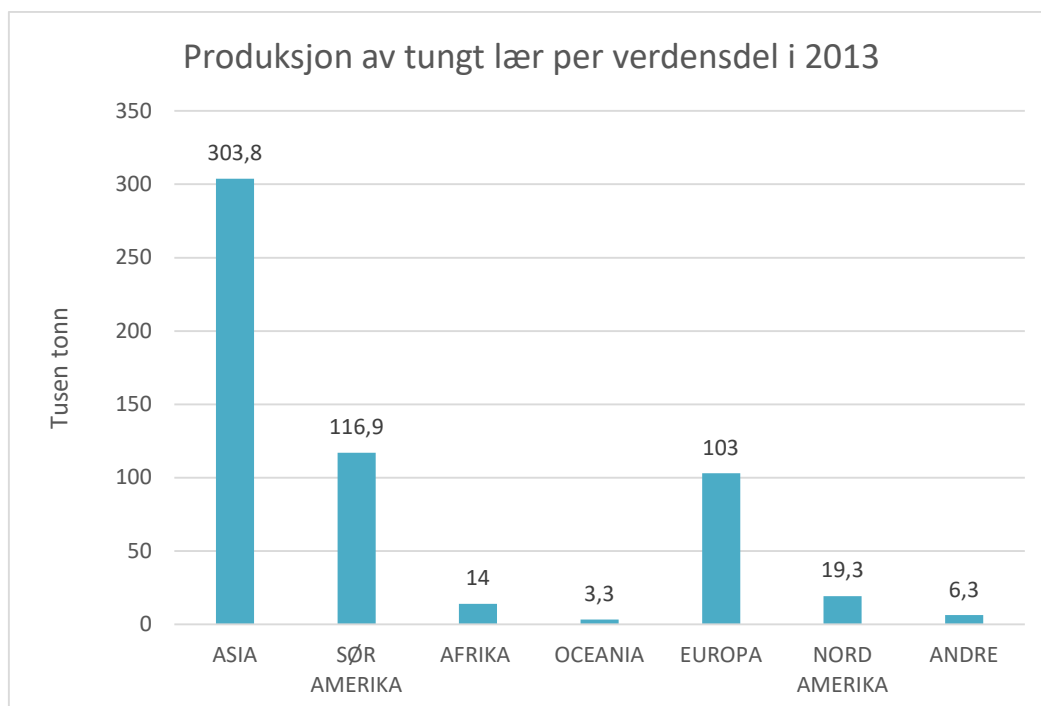
Når det gjelder Morris/Venue Retail AS ser det ut til å være noe galt med lenken til deres etiske retningslinjer, slik at det ikke er mulig å laste ned disse. Dette har vi også formidlet i en henvendelse til dem, men vi har ikke fått noen respons på denne.

De tre kjedene som har besvart spørreskjemaet, H&M-gruppen, Varner-gruppen og Lindex, har vi også hatt epostkontakt angående informasjonen som framkommer i besvarelsene.

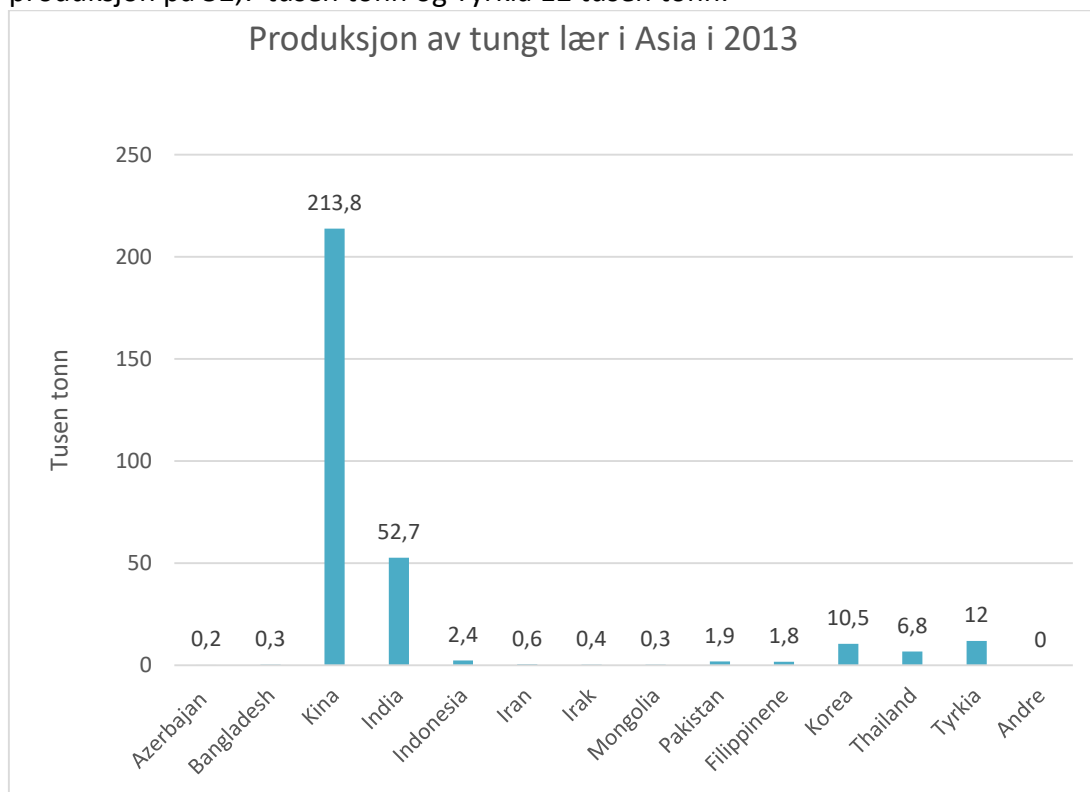
PRODUKSJON AV LÆR I VERDEN I DAG

FAO utgir hvert år en oversikt over produksjonen av ubearbeidede dyrehuder, ferdig lær og lærsko. Den siste oversikten er utgitt i 2015 og viser tallene til og med 2013 (FAO, 2015). Produksjonen av ferdig lær - altså dyrehuder som er ferdig garvet – er delt inn i tungt lær fra okser, lett lær fra okser og lett lær fra sauer og geiter. Lær fra andre dyrearter er ikke tatt med, og det er nærliggende å anta at dette er fordi disse utgjør små volum.

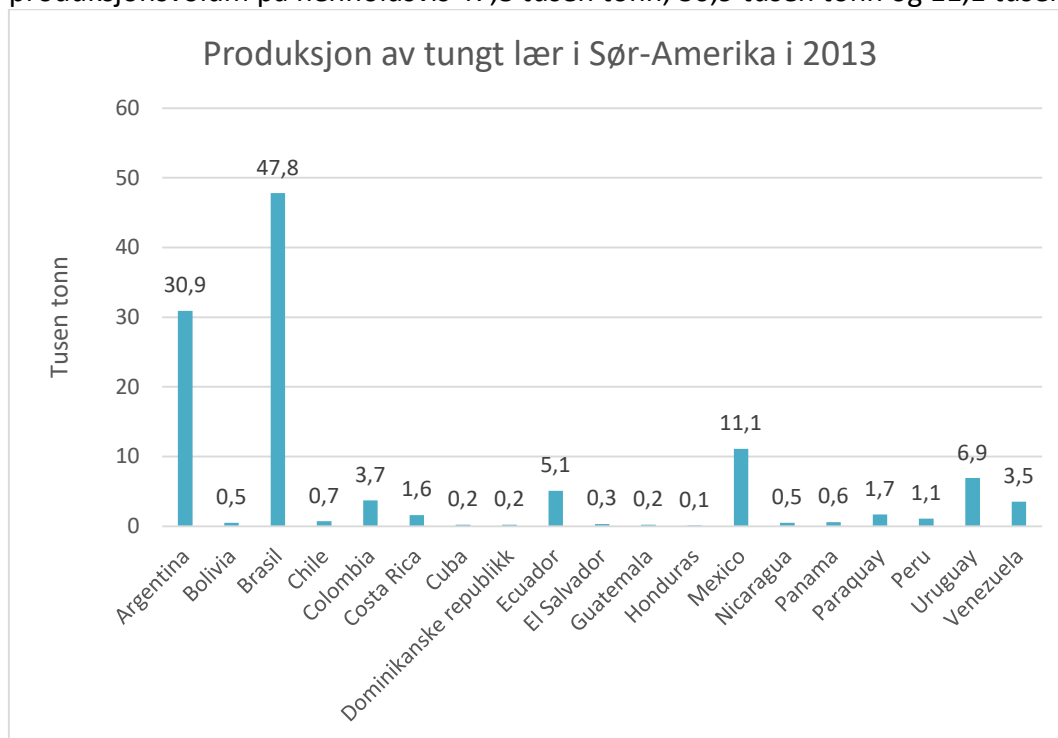
De foreløpige tallene viser at det i 2013 ble produsert 566,6 tusen tonn tungt lær fra okse, hvorav 434,4 tusen tonn i utviklingsland. Det meste av produksjonen - 303,8 tusen tonn - foregikk i Asia, etterfulgt av Sør Amerika med 116,9 tusen tonn og Europa med 103 tusen tonn.

I Asia er Kina det mest produserende landet og står for 213,8 tusen tonn, mens India har en produksjon på 52,7 tusen tonn og Tyrkia 12 tusen tonn.

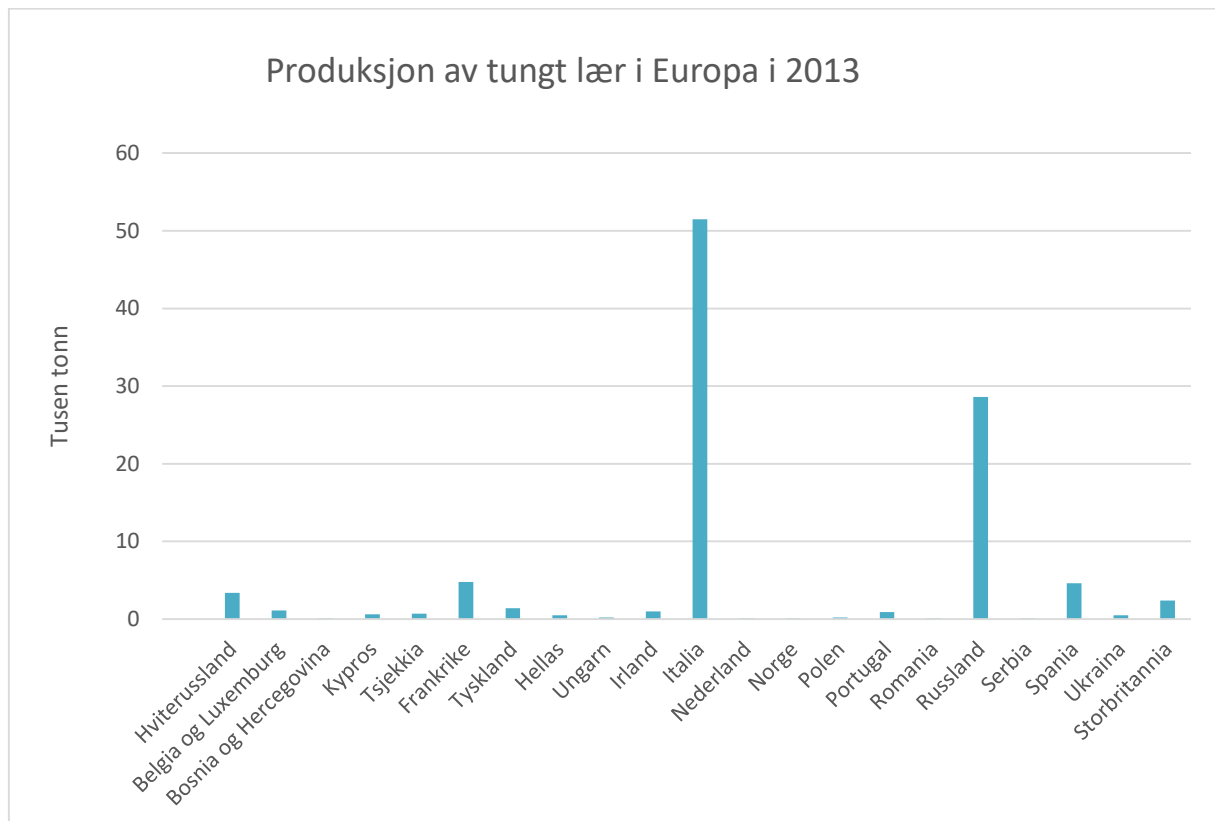

I Sør-Amerika er Brasil, Argentina og Mexico de tre ledende produksjonslandene med produksjonsvolum på henholdsvis 47,8 tusen tonn, 30,9 tusen tonn og 11,1 tusen tonn.

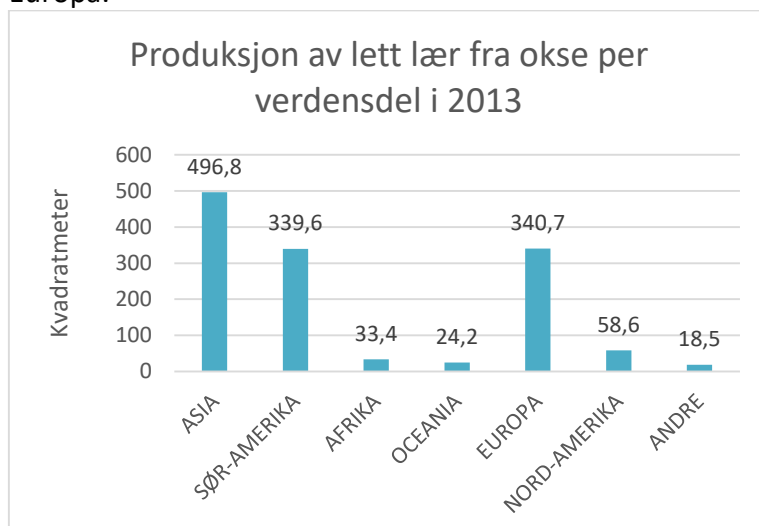

Av de 132,2 tusen tonn tungt lær fra okse som ble produsert i i-land, ble 103 tusen tonn produsert i Europa, 19,3 tusen tonn produsert i Nord-Amerika og 3,3 tusen tonn produsert i Oceania.

I Europa er Italia klart største produsent med 51,5 tusen tonn, mens 28,6 tusen tonn ble produsert i Russland og 4,8 tusen tonn i Frankrike.

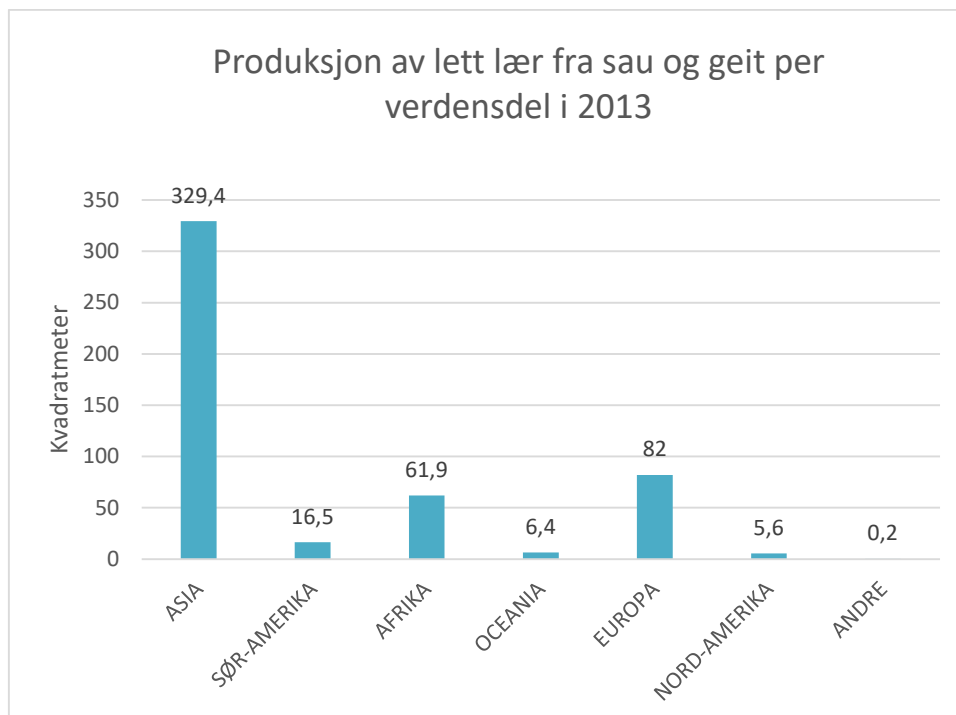
Når det gjelder lett lær fra okse, var det samlede produksjonsvolumet i verden i 2013, 1316,5 m². 496,8 m² ble produsert i Asia og 339,6 m² i Sør-Amerika, mens 340,7 m² ble produsert i Europa.

Blant de asiatiske landene ligger Kina på topp med 288,8 m², Korea på andreplass med 102,5 m² og India på tredjeplass med 65,1 m². I Sør Amerika ligger Brasil på topp med 167,4 m², etterfulgt av Argentina med 62,2 m² og 50,7 m² i Mexico.

Den siste kategorien, lett lær fra sau og geit, hadde i 2013 et samlet produksjonsvolum på 502,2 m². 407,8 m² av dette ble produsert i utviklingsland.

Asia er på topp også her med 329,4 m², mens kun 16,5 m² ble produsert i Sør-Amerika. Afrika hadde på sin side en samlet produksjon på 61,9 m² og er dermed den verdensdelen som produserte nest mest etter Asia. Europa var tredje største produsent med 82 m².

Blant de asiatiske landene er Kina ledende med 1337,1 m² etterfulgt av India med 696,1 m² og Tyrkia med 37,7 m².

I Afrika er produksjon mer spredt enn i Asia og Sør-Amerika, men med Nigeria, Algerie og Sudan som de tre mestproduserende landene. Tallene for disse landene er 123,8 m², 90,8 m² og 82,5 m².

GENERELLE TENDENSER I VERDENS LÆRPRODUKSJON

Som vi ser foregår produksjonen av tungt og lett lær fra okse hovedsakelig i Asia, med Sør-Amerika på andreplass. Når det gjelder lett lær fra sau og geit, er Asia fortsatt mestproduserende verdensdel. Imidlertid er det Afrika, og ikke Sør-Amerika, som kommer på andreplass her. Det vil si at produksjonsbildet for lett lær fra sau og geit skiller seg noe fra produksjonen av både tungt og lett lær fra okse. Det er likevel slik at det er lær fra okse som

det produseres mest av i et globalt perspektiv, med en nesten tre ganger så stor produksjon av lett lær fra okse, som av lett lær fra sau og geit. Av den grunn er det viktig å ha hovedfokuset på lær fra okse.

Mesteparten av verdens lærproduksjon er altså sentrert i de asiatiske landene Kina, India og Tyrkia. Samtidig foregår det en viss produksjon i Sør-Amerika med Brasil, Argentina og Mexico som de tre sentrale landene. Med tanke på at Kina og India er lavkostland, og vi vet at det er knyttet mange problemer til arbeidsforhold i disse landene, er det særlig viktig å rette søkelyset på hvordan lær produseres her.

EN SEKTOR MED UTFORDRINGER

GARVING

Proessen med å bearbeide dyrehuder til ferdig lærmateriale, kalles garving og innebærer som nevnt innledningsvis stor risiko både for arbeidernes helse og for miljøet. Dette er et intensivt og krevende arbeid som innebærer utstrakt bruk av kjemikalier. Første steget i garveriprosessen er å behandle hudene med salt for å fjerne overflødig fuktighet, på samme tid som de renses for det som eventuelt finnes av gjenværende rester av negler, hår o.l. Deretter gjennomgår hudene flere ulike stadier, blant annet forsuring av pH-verdien for å bryte ned kollagenet, og behandling med enzymer for å gjøre dem mykere (Ray, 2015).

Tidligere var det vanlig å benytte vegetabilsk garving, men de fleste moderne garverier garver nå ved hjelp av mineraler – særlig krom (Ray, 2015). Det anslås at mellom 80 og 90 prosent av all garving i verden foregår ved hjelp av krom (Begeer og Gombault, 2013). Huder som er garvet med dette stoffet er blå og refereres gjerne til som "wet blue". Ofte garves hudene flere ganger, enten med krom eller med andre kjemikalier. Etter at garveprosessen er ferdig, blekes eller farges hudene, før de deretter tørkes og gis ulike etterbehandlinger med blant annet voks, olje, fuktighetsgivende midler e.l. (Ray, 2015). Dyrehudene skal altså igjennom en arbeidsintensiv og komplisert prosess før de kan brukes i ferdige lærprodukter.

KONSEKVENSER AV GARVEPROSESSEN

Krom har gjort garveprosessen billigere og raskere enn tidligere, men er til gjengjeld svært giftig. Det finnes ulike typer krom, og i garving benyttes vanligvis krom 3. Krom 3 er betydelig mindre giftig enn krom 5, men problemet er at krom 3 – hvis man ikke er påpasselig nok – kan oksidere til krom 6. Krom 6 kan forgifte grunnvann og ha store negative konsekvenser for natur og miljø. Blant annet har krom 6 vist seg å være dødelig for en type vannlopper som er sentral for fiskebestanden, noe som kan få fatale konsekvenser da hele fiskestammer trues. Korrekt håndtering av avfallsvann er dermed svært viktig for å hindre at krom spres i naturen (Begeer og Gombault, 2013). Det er rapportert om at ett enkelt garveri kan forurense grunnvannet i en radius på 7 – 8 kvm (Bhaskaras i Ray, 2015).

Fordi krom er såpass giftig, kan det å arbeide på garveri innebære stor helserisiko. Denne risikoen øker fordi garveriene ofte befinner seg i fattige land i Sør som enten har dårlige og

lite regulerte arbeidsforhold, eller et i utgangspunktet tilfredsstillende regelverk som ikke følges. Sikkerhetstiltak og prosedyrer som kunne ha redusert risikoen for skader, ulykker og forurensing, er gjerne fraværende. Manglende eller for dårlig beskyttelsesutstyr er også et problem, og der beskyttelsesutstyr finnes er det ikke alltid at det benyttes eller at det benyttes på riktig måte.

Grunnleggende kunnskap om håndtering av kjemikalier er typisk også manglende. Alt dette gjør garveriarbeiderne ekstra sårbare (kilde). En rapport om garverier i den delen av India hvor den største andelen av landets garverier finnes - Tamil Nadu - viser i tillegg at de som arbeider på garveriene i hovedsak er mennesker fra de laveste kastene. Dette betyr altså at det er de fattigste og mest sårbare i en allerede fattig og sårbar gruppe som innehar disse risikofylte jobbene (Ray, 2015).

Når det gjelder de helsemessige konsekvensene for arbeiderne kan dette være alt fra luftveissykdommer til kromosomendringer, og i store mengder kan krom være kreftfremkallende, særlig hvis arbeiderne eksponeres over tid (Ray, 2015).

ANDRE SEKTORPROBLEMER

Lange arbeidsdager, få pauser, høye arbeidskrav og lave lønninger er vanlige problemer i garverisektoren, på samme måte som i tekstilindustrien. I Ray (2015) sin rapport om garveriene i Tamil Nadu i India, intervjues arbeidere på tre ulike garverier. Ansatte på de to første garveriene forteller at de arbeider mellom åtte og ni timer daglig, mens arbeidere på det tredje garveriet har en arbeidstid på tolv timer daglig. De oppgir videre at det stilles strenge krav til hvor mye som skal produseres hver dag og at trakassering kan forekomme hvis disse kravene ikke blir innfridd. Noen får også såpass store helseplager av arbeidet at de må si opp, men de får likevel ingen kompensasjon i slike situasjoner. Hvis arbeiderne får skader eller sykdom relatert til arbeidssituasjonen, kan garveriene tilby akutt førstehjelp eller behandling på privatsykehus. Etter dette overlates imidlertid arbeidstakeren til seg selv (Ray, 2015).

I en rapport fra Framtiden i våre hender fra 2015 rettes det søkelys på ulike problemer både i sko- og garverisektoren. Som i Rays rapport pekes det blant annet på at lave lønninger er et utbredt problem. Videre påpekes sammenhengen mellom lavt lønnsnivå og manglende fagorganisering. Forsøk på slik organisering blir ofte møtt med motstand. Alvorlige trusler mot fagorganiserte er vanlig i en rekke asiatiske land. Sterke sosiale og økonomiske forskjeller og korrupsjon er noen av årsakene til dette. Blant annet vises det til at fabrikkereiere i Bangladesh gjerne sitter i politiske verv og på denne måten kan påvirke lønns- og arbeidsbetingelser på et overordnet nivå. I 2012 var det i Bangladesh også store lønnsdemonstrasjoner som ble møtt med sterke represalier fra myndighetene. Etter disse hendelsene har fagbevegelsen i landet blitt svekket (Garberg og Leffler, 2015).

Barnearbeid er et annet alvorlig problem som forekommer på mange garverier. Framtiden i våre henders rapport viser til publikasjoner både fra det amerikanske arbeidsministeriet og fra Human Rights Watch som dokumenterer dette. Blant annet avdekker en rapport fra Human Rights Watch fra 2012, at barn helt ned til elleve år jobber inntil fjorten timer om dagen på garverier i Bangladesh (Garberg og Leffler, 2015).

INITIATIV FOR EN RENERE GARVERISEKTOR

UNIDO LETAHER PANEL

Fordi lærproduksjon er knyttet til såpass mange utfordringer, har FN satt sammen en egen gruppe som skal arbeide for å øke kunnskapen omkring lærproduksjon, øke fokuset på utfordringene som finnes og bedre forholdene i lærindustrien. Gruppen kalles UNIDO Leather and Leather Products Industry Panel - ofte forkortet UNIDO Leather Panel - og har blant annet utarbeidet åtte anbefalinger formulert i en punktliste (se Ray, 2015).

Det første punktet handler om håndtering av kjemikalier. Dette innebærer blant annet at alle beholdere som inneholder kjemikalier skal merkes med innhold og varseltegn, i tillegg til at utfyllende informasjonsbrosjyrer om kjemikaliene skal være tilgjengelig. Ingen kjemikalier uten merking skal oppbevares i garveriene. For å minimere risikoen for skader og ulykker skal også en rekke sikkerhetsrutiner følges.

Maskiner som finnes på garveriene utgjør en risiko for ulykker, og det andre punktet dreier seg om sikkerhet knyttet til bruk av disse. Blant annet må bruksanvisninger og manualer alltid finnes, og det må foretas jevnlig kontroll og vedlikehold av maskinene.

Det tredje punktet omhandler ergonomi. Fordi hudene er tunge, innebærer manuell håndtering derfor risiko for muskel- og skjelettplager. Slik håndtering må derfor holdes på et minimum.

Det fjerde er knyttet til støyreduksjon og forebygging av støyrelaterte skader. Blant annet må hver maskin vedlikeholdes og kontrolleres, og støyende maskiner bør flyttes til et lydtett eller isolert område.

Tema for det femte punktet er personlig sikkerhetsutstyr, Personal Protective Equipment (PPE). Dette innebærer alt fra hansker og beskyttelsesbriller, til (oksygen)masker. Slikt utstyr er sentralt blant annet for å minimere risikoen for skader forårsaket av kjemikalier. Utstyret kan imidlertid være ubehagelig å ha på, og det hender derfor at arbeiderne ikke ønsker å bruke det. Av den grunn er det viktig at de får tilstrekkelig informasjon om hvor viktig det er at utstyret faktisk benyttes, samt opplæring i korrekt bruk.

Det sjette er knyttet til brannsikkerhet. Rømningsveier og merking av disse, samt tilstrekkelig og fungerende brannslukningsutstyr, er sentralt her.

Punkt nummer sju handler om akutte nødtilfeller. Blant annet må alle arbeidere få nødvendig opplæring i grunnleggende førstehjelp og førstehjelpsskrin, og kontaklinformasjon til nærmeste lege/sykehus må alltid være tilgjengelig.

Det åttende og siste punktet omhandler bedriftens ansvar for å øke bevissthet og spre kunnskap omkring helsemessige utfordringer, sikkerhet og risiko ved garveriene. Blant annet må alle nyansatte må få tilstrekkelig informasjon om farene de utsetter seg for før de underskriver arbeidskontrakten, i tillegg til opplæring i sikkerhetsrutiner.

REACH

REACH er EUs regelverk for kjemikalier som fra 2007 erstattet store deler av de tidligere reglene om kjemikalier som fantes innenfor EU (Aaronsson, 2014). Regelverket omfatter registrering, vurdering, godkjenning og begrensning av ulike kjemikalier. Industrier som benytter kjemikalier i sin produksjon skal oppgi disse til det europeiske kjemikaliebyrået ECHA, samtidig som de må dokumentere hva slags egenskaper kjemikaliene har og hvordan de kan håndteres på trygge måter. Myndighetene vurderer deretter dokumentasjonen som har blitt framsatt og regulerer det de anser som de farligste stoffene. Kjemikalier som blir mye brukt og som kan ha potensielle skadevirkninger for mennesker og miljø, må industrien søke om godkjenning av før de kan benyttes. Stoffe som anses som å ha for farlige skadevirkninger, vil enten bli helt eller delvis forbudte (Miljødirektoratet, 2016).

Det er viktig å merke seg at selv om REACH er et europeisk regelverk, så gjelder reglene også for produkter som er produsert i andre verdensdeler - så lenge produktene selges i Europa. Dette betyr at lærprodukter hvis lær for eksempel er garvet i Asia, også faller inn under REACH sine retningslinjer (Begeer og Gombault, 2013).

LEATHER WORKING GROUP

Leather Working Group (LWG) er et industriinitiativ hvis mål er å gjøre lærindustrien bedre gjennom å rette fokus på miljømessige hensyn, utarbeide retningslinjer og komme med forslag til forbedringer. LWG ønsker å være et initiativ som arbeider transparent og samarbeider både med bransje, leverandører, NGOs, teknisk eksperter osv. Merker og kjeder som selger lærprodukter kan også være medlemmer, men de har i motsetning til garveriene ingen forpliktelser.

Det er verdt å merke seg at initiativet ikke inkluderer arbeidstakersiden i form av representanter fra fagforeninger. Det finnes derfor ingen direkte kanal i LWG som representerer arbeiderenes stemme, og dette må anses å svekke initiativets troverdighet og evne til å få til strukturelle endringer.

VEGETABILSK GARVING

Vegetabilsk garving er den tradisjonelle formen for garving og regnes som en mer miljøvennlig og mindre giftig metode enn garving med krom. Metoden går ut på at man bruker stoffer som naturlig finnes i ulike vegetabilske vekster som for eksempel bark. Imidlertid er dette en langt mer tidkrevende og kostbar prosess, noe som blant annet er årsaken til at industrien stort sett benytter seg av garving ved hjelp av krom. Fargeutvalget er også mer begrenset enn når man garver ved hjelp av krom (Hubpages, 2015). Vegetabilsk garving kan videre innebære et høyt vannforbruk. Selv om dette avfallsvannet ikke er giftig,

er høyt vannforbruk likevel et problem - særlig i områder hvor vann er en mangelvare (Fernandes, 2014).

Det er også viktig å merke seg at det som noen ganger kalles «krom-fri» garving, istedenfor krom innebærer det svært giftige stoffet formaldehyd. Formaldehyd kan i selv små doser være dødelig både for mennesker og dyr, og det er også antatt å være kreftfremkallende. Det er derfor viktig å være klar over at garving uten krom ikke nødvendigvis er det samme som vegetabilsk garving (<https://oecotextiles.wordpress.com/tag/aldehyde-tanning/>).

VÅR EVALUERING AV AKTØRENES MILJØ- OG ETIKKARBEID

VARNER-GRUPPEN

Varner-gruppen oppgir at skinn- og lærprodukter kun utgjør en svært liten del av deres produktsortiment og at andelen i 2015 er estimert til 0,28 prosent.

Varner-gruppen er den eneste av kjedene/merkene i vår kartlegging som er åpne om hvilke garverier de benytter og som oppgir navn – dog ikke adresse - på disse. Dette viser ikke bare at selskapet satser på åpenhet, men også at Varner-gruppen har kunnskap om hvor garvingen foregår, noe som er helt avgjørende for å kunne gjøre en målrettet innsats for bedre arbeidsforhold. De oppgir at det er noe utskifting av verdikjeden, men at garveriene som benyttes per 1. januar 2016 er følgende:

Kina

- Senlu Leather Company
- Taizhou Liling Leather
- Haining Deyi Tannery
- Shanddong Yantai Tannery

India

- Zuha Leather PVT Ltd
- Hijaz Leather Pvt.

Tyrkia

- Karaca Deri

Italia

- Questioni di Pelle
- Montana Spa
- Acrobaleno via Querce Rosse

Spania

- Union for Leather
- Calle La Virgen, Velopell

Portugal

- Boaventura
- Conceria Tirrena Spa

Som vi ser finner vi sju av garveriene i Asia og sju i Europa.

Selv om det er positivt at Varner-gruppen oppgir hvilke garverier de benytter, ser det ikke ut til at de har noen dypere kunnskap om lærproduksjon og garverivirksomhet. Det kommer blant annet fram i besvarelsen at Varner-gruppen mangler inngående kjennskap til UNIOD Leather Panel – i motsetning til H&M som oppgi å ha implementert UNIDOs retningslinjer i sin praksis. Istedenfor oppgir Varner-gruppen at nasjonal lovgivning og forskrifter i de aktuelle landene hvor garveriene er plassert, er førende. Med tanke på at lovgivingen i disse landene ikke sjelden er både mangelfull og i en del tilfeller har begrenset effekt på de konkrete forholdene, er dette ikke tilstrekkelig. Her burde heller Varner-gruppen gå foran, bruke sin påvirkningskraft og sørge for at garveriene de benytter oppfyller grunnleggende krav.

Når det gjelder kontroller, oppgir Varner-gruppen at de gjennomfører såkalte ”semi-announced” -inspeksjoner. Dette betyr at garveri-ledelsen får beskjed et visst tidsrom i forveien om at det kommer til å bli foretatt en kontroll. Etter det Framtiden i våre hender forstår vet garveri-ledelsen således ikke nøyaktig når kontrollen kommer til å finne sted, men de er likevel informert om at det kommer til å skje innenfor en viss tidsperiode. Varner-gruppen oppgir at denne tidsperioden er på to uker. Ifølge Varner-gruppen er årsaken til at de bruker denne typen varslede inspeksjoner, at de ønsker å bygge et tillitsforhold til produsentene. Selv om det er forståelig at Varner-gruppen ønsker å etablere et godt forhold til sine produsenter, er det likevel ikke tilfredsstillende at kontrollene blir gjennomført på denne måten fordi de da kan forberede seg gjennom å eventuelt endre rutiner og forhold ved garveriene. Det er derfor en fare for at kontrollene som blir foretatt ikke gjenspeiler de reelle forholdene ved garveriene og dermed ikke avdekker eventuelle feil og mangler. Slik kan brudd på retningslinjer og forskrifter fortsette.

I Varner-gruppens etiske retningslinjer nevnes lær ved flere anledninger. Hovedsakelig er dette i forbindelse med dyrevelferd, hvor det blant annet understrekes at det kun benyttes lær fra ”bruksdyr” som allerede er slaktet for å brukes i matproduksjon. Det står også at Varner-gruppen ikke benytter lær fra Bangladesh fordi forholdene her regnes for å være svært dårlige. Garverier og utfordringer i denne sektoren nevnes dog ikke. Imidlertid oppgir Varner-gruppen i besvarelsen at de etiske retningslinjer gjelder for alle typer produksjonsenheter, også garverier.

Varner-gruppen oppgir videre at de har krav til «Chemical Handling» som gjelder for alle produsenter. På vårt spørsmål om hvilke sikkerhetstiltak og prosedyrer som finnes for å ivareta arbeidernes helse og trygghet på garveriene, oppgir Varner-gruppen at de stiller krav til «gode interne systemer og rutiner for å sikre at arbeidernes helse og trygghet ivaretas»⁵. Dette utdyper de videre i en epost til Framtiden i våre hender at referer til kravene som stilles i de etiske retningslinjene og de skriver følgende: «Produksjonsenheterne må legge til rette for opplæring i bruk av verneutstyr og må sørge for at disse er tilgjengelig og i god stand. Det skal henge tydelig posters/skilt for å synliggjøre hvilket utstyr som må brukes på de ulike områdene. De må også ha rutiner for å sikre at disse blir brukt av arbeiderne. Det er først og fremst garveriene selv som er ansvarlig for at dette følges. Dersom garveriet plukkes

⁵ Sitat fra Varner-gruppens besvarelse.

ut for inspeksjon, så er dette typiske punkt som blir gjennomgått av inspektøren⁶.»

Dette er meget generelle retningslinjer, og med tanke på de særskilte utfordringene som finnes i garverisektoren, er disse ikke tilstrekkelige. At det er garveriene som selv er ansvarlige for at retningslinjene følges, er heller ikke godt nok. Her bør Varner-gruppen stille absolutte krav til at garveriene som produserer læret til deres varesortiment oppfyller etiske og miljømessige standarder. Manglende mulighet til å få nærmere innsyn i de konkrete forholdene på de ulike garveriene er også problematisk. Uten kjennskap til og informasjon om tilstandene på garveriene som benyttes, er det umulig å vite om de oppgitte retningslinjene følges. Et slikt manglende innsyn i produksjonsforholdene er et stort problem i leverandørkjeder generelt.

Varner-gruppen tilbyr ikke varer som er produsert med vegetabilsk garving, men de oppgir i sin besvarelse at de er interessert i å få mer informasjon om dette, da de tidligere har fått informasjon fra en kjemikalie-ekspert om at vegetabilsk garving nødvendigvis ikke er bedre med tanke på miljøet.

H&M

I motsetning til Varner-gruppen oppgir ikke H&M hvilke garverier de benytter, men svarer kun at de befinner seg i Europa og i Asia. De oppgir at årsaken til manglende åpenhet er at de på nåværende tidspunkt ikke har delt opp leverandørlisten sin etter type produkter, men at dette er noe de planlegger å gjøre i framtiden og at de har mål om full sporbarhet i hele verdikjeden, inkludert gårder, slakterier og garverier. Dette er problematisk fordi det gjør det svært vanskelig for utenforstående å få innsyn i forhold på garveriene og om retningslinjene etterfølges.

H&M benytter imidlertid ikke lær fra Bangladesh, og begrunner dette - i likhet med Varner-gruppen og Lindex - med at det er knyttet særskilte utfordringer til garverisektoren i landet.

Når det gjelder kunnskap om lær og problemene som finnes i garverisektoren, skiller H&M seg positivt ut fra de andre merkene/kjedene i undersøkelsen. Blant annet ser H&M ut til å være den eneste av de tre aktørene som har besvart spørreskjemaet vårt som har inngående kjennskap til UNIDO og som oppgir at de følger UNIDOs retningslinjer. Ifølge besvarelsen er H&M egne krav til garveriene i tråd med UNIDOs krav, men grunnet manglende åpenhet om hvilke garverier de benytter kan dette ikke etterprøves.

H&M har også vært medlem av Leather Working Group siden 2009, og oppgir at alle garverier som benyttes av konsernet må fylle LWGs miljøkrav. H&M-gruppen oppgir videre at en stor andel av garveriene de bruker er medlemmer av LGW og at de jobber med å øke andelen produkter som er LGW-sertifisert.

H&M understreker også at garveriene må etterleve minimumskrav i de etiske retningslinjene, samt H&Ms retningslinjer for kjemikalier. Når det gjelder avfallsvann spesifiseres det at garveriene må oppfylle særskilte krav til håndtering av dette.

⁶ Oppgitt i epost til Framtiden i våre hender.

På vårt spørsmål om det foretas kontroller ved garveriene, skriver H&M at de forbeholder seg retten til å foreta uanmeldte kontroller, at de jevnlig gjennomfører revisjon og oppfølging av alle leverandører og at de fleste av disse er uanmeldte. Framtiden i våre hender har derimot ikke fått informasjon om hvor ofte og hvordan eventuelle kontroller foregår i praksis.

H&M oppgir at de selger lærprodukter som er vegetabilsk garvet, men at andelen varierer og at de derfor ikke kan tallfeste dette nærmere. Imidlertid påpeker de at de ønsker å øke andelen vegetabilsk garvede produkter på sikt. I tillegg oppgir de at de også har en liten andel økologisk skinn i sitt sortiment og at dette blir produsert på garverier i Sverige. Imidlertid gir de ikke utfyllende informasjon om hva de mener med økologisk skinn og hvilke garverier som benyttes. H&M opplyser videre om at de benytter vannbasert lim (WBG) i de fleste av sine lærprodukter. Vannbasert lim er et bedre alternativ enn lim som er basert på løsemidler, da dette kan ha skadelige konsekvenser for arbeidere og miljø.

H&M oppgir også at de jobber med å utvikle mer miljøvennlige produkter av polyuretan, som ofte refereres til som vegansk eller syntetisk lær. Vanligvis inneholder polyuretan løsemidler, men H&M har de siste årene arbeidet med å finne fram til vannbasert polyuretan, og de ønsker å etter hvert å kunne fase ut alle polyuretan-produkter som inneholder løsemidler og erstatte dem med vannbaserte varianter.

Til tross for at H&M på flere områder skiller seg positivt ut fra de andre kjedene/merkene, er det likevel viktig å understreke at generelle sektorproblemer slik som levelønn, arbeidsforhold og sikkerhet er de samme i garverisektoren som i tekstilsektoren. At H&M ser ut til å ligge i forkant når det gjelder mer spesifikke miljø- og helseutfordringene finnes i garverisektoren, betyr nødvendigvis ikke at de generelle forholdene er bedre på garveriene H&M benytter. H&M antyder også dette i sin besvarelse når de skriver: «Det er fortsatt utfordringer knyttet til minstelønn, overtidsbruk, overtidskompensasjon, bruk av korttidskontrakter i garveriene (...)».

LINDEX

Lindex oppgir at de har få lærvarer i sitt sortiment, og angir at disse utgjør i underkant av 1 prosent. I hovedsak dreier dette seg om produkter som hansker, belter, armbånd og lommebøker.

Lindex skriver at de vanligvis ikke har direkte kontakt med «sine» garverier, men at det er leverandørene av de ferdige lærproduktene som står for denne kontakten. De nevner videre at de nylig har startet arbeidet med å kartlegge både leverandører av de ferdige lærproduktene, samt garveriene disse benytter i India og Kina. I den forbindelse har de utviklet et skjema der de ønsker at garveriene blant annet skal svare på hvordan de jobber med avfallsvann, kjemikalier, sporing av huder og lignende. Lindex påpeker at selskapet er klar over problemene som finnes i garverisektoren, at det er en «skitten» industri og at de derfor ønsker å få bedre innblikk i egen leverandørkjede.

Når det gjelder leverandørene av de ferdige lærproduktene - som selv velger hvilke garverier de skal bruke - benytter Lindex fem ulike leverandører. To av disse befinner seg i India, og produserer henholdsvis vesker og klesplagg. To andre befinner seg i Kina, en av dem produserer mokasiner og den andre er eid av en svensk agent som produserer hansker. Den siste leverandøren heter Nordic Leather, holder til i Uddevalla i Sverige og produserer Lindex sine belter og lommebøker av vegetabilsk garvet europeisk skinn. Lindex oppgir at de forsøker å legge så mye som mulig av sin lærproduksjon hit, men at det er vanskelig fordi de hovedsakelig produserer belter og ikke andre varer.

I likhet med H&M og Varner-gruppen sier Lindex at de ikke får lær fra Bangladesh grunnet utfordringer knyttet til avfallsvann fra garveriene.

Lindex oppgir at de ideelt sett hadde ønsket å ha færre leverandører av lærprodukter - for på den måten å få bedre kontroll og oversikt over leverandørkjeden - men at dette er vanskelig fordi produksjonen av de ulike lærproduktene krever spesialisert kunnskap og spesielle maskiner.

Når det gjelder etiske retningslinjer, så benytter Lindex retningslinjer fra det europeiske etikkinitiativet Business Social Compliance initiative (BSCI). Retningslinjene omfatter leverandører i hele verdikjeden, men det er hovedleverandørens ansvar at leverandørene de selv benytter følger disse retningslinjene. BSCI er et bransjeinitiativ hvor fagbevegelsen ikke er representert og er ifølge Clean Clothes Campaign en lite stringent standard som i stor grad satser på kontrollvirksomhet og hvor oppfølgingen av påviste brudd på faglige rettigheter er lite transparent (Clean Clothes Campaign, 2006).

Lindex har ingen direkte kontakt med, og foretar ifølge selskapet heller ingen kontroller av garveriene som produserer læret i deres lærprodukter. Med dette som bakteppe er det grunn til å tro at Lindex verken har kunnskap om eller kontroll med hva slags forhold som finnes på garveriene som produserer læret i produktene Lindex selger i sine butikker, noe som er svært problematisk.

Når det gjelder kjemikalier og bruken av krom 6, oppgir Lindex at de gjennomfører regelmessige kontroller av alle sine lærprodukter, noe som potensielt kan avdekke slik bruk. Imidlertid gir de ikke utdypende informasjon om hvordan disse kontrollene foregår, hvor ofte slike prøver tas eller om de noen gang har funnet spor av krom 6 i sine produkter.

MORRIS/VENUE RETAIL AS

Morris/Venue Retail AS har ikke besvart vår henvendelse, og lenken til deres etiske retningslinjer fungerer ikke. På Venue Retail As sine hjemmesider finnes det likevel noe informasjon om produksjonen. Dette er imidlertid kun generell informasjon, og verken lær eller garverier nevnes. Med tanke på at en stor andel av produktene Venue Retail AS selger er laget av lær og skinn, er den manglende åpenheten omkring hvor og hvordan læret deres produseres svært problematisk.

Venue Retail AS oppgir på sine hjemmesider at de ikke eier egne fabrikker, men at de produserer sine egne varemerker hos utvalgte produsenter. Denne produksjonen foregår ifølge selskapet først og fremst i Kina, men også i India, Portugal, Spania og Italia. For å kvalitetssikre og få bedre kontroll over produksjonen, samt for å få kontakt med nye leverandører, har Venue Retail AS et kontor i Shanghai i Kina. Når det gjelder produksjonen av eksterne merkevarer, skriver Venue Retail AS at de ikke har noen direkte kontroll over

produksjonen, men at konsernets retningslinjer for leverandører skal gjelde også her (Venue Retail AS, 2016). Uten nærmere innblikk i hva disse retningslinjene går ut på, er det imidlertid vanskelig å kommentere dette nærmere.

Venue Retail AS skriver også på sine hjemmesider at de foretar kontinuerlige besøk og kontroller hos leverandører av egne merkevarer, og at nye leverandører må dokumentere at de oppfyller Venue Retail AS sine krav før de kan godkjennes. Opplysninger om hvor mange kontroller som gjennomføres og hvor mange av disse som eventuelt er uanmeldte, gis derimot ikke. Det sies heller ikke noe om hva slags kontroller og oppfølging som skjer av leverandører som produserer eksterne merkevarer (Venue Retail AS, 2016).

Venue Retail AS oppgir videre på sine hjemmesider at de arbeider med å implementere REACH sine regler for bruk av kjemikalier og at de samarbeider med eksterne eksperter for å forsikre seg om at konsernet holder seg innenfor gjeldende regelverk (Venue Retail AS, 2016). Hvis Venue Retail AS har fokus på kjemikalier og ønsker å benytte REACH sine retningslinjer som mal for sin produksjon er det positivt. Likevel savner vi utdypende informasjon om og innblikk i hvordan Venue Retail AS forsikrer seg om at garveriene de benytter overholder REACH sine krav til kjemikaliebruk.

MULBERRY

Mulberry svarte raskt på Framtiden i våre hendes henvendelse, men med beskjed om at de ikke ønsket å delta i kartleggingen. Vi ble istedenfor henvist til informasjonen som er tilgjengelig på deres hjemmesider, deriblant deres etiske retningslinjer.

Mulberry skriver på sine nettsider at de har full sporbarhet i sin leverandørkjede og oversikt over opprinnelseslandene til dyrene som læret stammer fra: «We collect traceability information on all our leather articles, so we know if we can trace it to the farm, to the abattoir or to the country of origin. Traceability is the tool by which we can understand the wider environmental and social impacts in our leather supply chain, including animal welfare, land use impacts and how the leather was made.» (Mulberry, 2016).

Videre oppgir Mulberry på sin nettside at 50 prosent av alle lærproduktene de fører produseres i de britiske fabrikkene The Rookery og The Willows, samt at de samarbeider med utvalgte leverandører andre steder i Storbritannia og i utlandet. Imidlertid er garving ikke nevnt, og det kommer ikke fram i hvilke land og garverier skinnet i lærproduktene garves. Det står heller ingenting i de etiske retningslinjene om hvilke krav garveriene forventes å følge. Dyrehuder nevnes, men da kun i forbindelse med dyrevelferd - noe Mulberry har egne retningslinjer for.

I utgangspunktet kan det virke positivt at Mulberry oppgir å ha full sporbarhet i sin leverandørkjede. Imidlertid finnes det verken liste over garverier eller fabrikker på deres hjemmesider (utover de to spesifikke britiske fabrikkene som er nevnt overfor). Det er derfor vanskelig å vite om det Mulberry skriver på sine sider er korrekt, og om de etiske retningslinjene følges opp på noen måte.

Når det gjelder kontroller hos leverandører, står det i Mulberrys etiske retningslinjer at de

foretar hyppige og uanmeldte kontroller hos alle direkte-leverandører og at disse kontrollene foretas både av egne ansatte og av eksterne aktører. Direkte-leverandørene må også skrive under på at de følger Mulberrys retningslinjer. Mulberry skriver videre at eventuelle brudd på retningslinjene må utbedres og at leverandører som ikke følger opp dette, heller ikke får fornyet sin kontrakt. Derimot finner vi ingen informasjon verken om hvordan disse kontrollene gjennomføres, eller resultatet og oppfølgingen av dem. Da Mulberry her kun nevner direkte-leverandører, er det i tillegg rimelig å stille spørsmål om hva slags oversikt de har over sine underleverandører og hva slags oversikt de har over forholdene på garveriene som produserer læret

Til tross for at Mulberry ikke nevner den særskilte risikoen knyttet til garverisektoren, står det likevel følgende i de etiske retningslinjene: «A safe, clean and hygienic environment should be provided, taking into account the specific hazards of the industry» (Mulberry, 2016). Hvorvidt Mulberry i praksis anerkjenner de særskilte risikoene som finnes i lærindustrien, vet vi lite om siden de avsto å delta i undersøkelsen. I en annen del av retningslinjene står det videre at en av deres målsetninger er «... reduksjon av kjemikaliebruk i produksjonen». Det er derfor påfallende at Mulberry ikke i større grad utdyper disse spesifikke problemene i sine etiske retningslinjer.

På den ene siden oppgir altså Mulberry å ha full sporbarhet og strenge retningslinjer. På den andre siden viser de ikke til noen dokumentasjon som kan bekrefte dette, og de fremstår som er svært tilbakeholdne med å gi konkrete opplysninger om sin leverandørkjede. Det er med andre ord vanskelig å få innblikk i hvordan Mulberry jobber for å sikre menneskerettigheter og miljø hos sine leverandører, herunder garveriene de benytter.

MICHAEL KORS

Michael Kors har heller ikke svart på vår henvendelse, og det finnes få opplysninger om produksjonen på hjemmesiden deres. Selskapets etiske retningslinjer (Michael Kors, 2016) er sparsomme og inneholder kun meget generelle krav, hvor lær og garving ikke engang nevnes. Det står heller ingenting om hvor produktene deres produseres.

På Michael Kors sin hjemmeside oppgis det at det blir foretatt kontroller av en tredje part for å sikre at alle leverandører følger de etiske retningslinjene, og at disse kontrollene skjer på basis av en risikovurdering. Mer inngående detaljer om hvor ofte eller hvordan dette skjer, gis imidlertid ikke.

LOUIS VUITTON

Informasjonen på Louis Vuitton sin hjemmesider er sparsom og generell. De etiske retningslinjene er også meget generelle (Louis Vuitton, 2016). Angivelig blir alle leverandører informert om de etiske retningslinjene og bedt om å følge disse. Selskapet skriver videre at det finnes interne kontrollmekanismer, men ytterligere informasjon blir ikke gitt. Temaene lær og garverier nevnes ikke.

HOVEDFUNN

Som nevnt i avsnittet om metode, har Framtiden i våre hender kun mottatt besvarte spørreskjemaer fra tre av de sju kjedene og merkene vi henvendte oss til, nemlig H&M, Varner-gruppen og Lindex.

Mulberry gav beskjed om at de ikke ønsket å delta i undersøkelsen, mens Louis Vuitton, Michael Kors og Morris ikke har svart på våre henvendelser i det hele tatt. Framtiden i våre hender anser det som svært uheldig at fire av sju utvalgte merker og kjeder har valgt å ikke svare. Lær er et risikoprodukt både med tanke på miljøet og på arbeiderens rettigheter. Det er derfor svært viktig at merker og kjeder som selger lærprodukter tar problemene på alvor og tar ansvar for produksjon av egne varer hele veien i sin leverandørkjede, inkludert garveprosessen. Det at fire av kjedene og merkene ikke har besvart helt grunnleggende spørsmål, samt at det fokuseres lite på lær og garving i deres etiske retningslinjer, kan tyde på at de verken har kunnskap om eller kontroll på hvordan produksjonen av lær i deres leverandørkjeder foregår - eller at de eventuelt ikke ønsker å dele denne informasjonen med omverdenen. Dette er svært foruroligende med tanke på forholdene som finnes i garverisektoren, og svekker troverdigheten til merkene og kjedenes etikkarbeid.

Et gjennomgående trekk i kartleggingen er at lær i liten grad blir tematisert i kjedenes etiske retningslinjer og i informasjonen på kjedenes hjemmesider. Der lær og skinn nevnes, er dette hovedsakelig i forbindelse med dyr og dyrevelferd, mens garveprosessen som dyrehudene må igjennom etter slaktning, ser ut til å bli oversett. For de fleste av kjedene er informasjon om hvilke garverier som benyttes eller hva slags retningslinjer som finnes for disse, ikke tilgjengelig. Framtiden i våre hender savner også informasjon om hva slags kontroller gjennomføres på garveriene, hvordan eventuelle feil og mangler utbedres og hvordan kjedene og merkene generelt følger opp forholdene på garveriene. For flere av kjedene handler nok dette blant annet om at de har liten innsikt i hva som faktisk foregår på garveriene som produserer læret i de ferdige lærproduktene deres, eller at de underkommuniserer det de eventuelt vet. Kjedene og merkene har gjerne kun direkte kontakt med sine hovedleverandører, mens leverandører nedover i verdikjeden - som garverier - i større grad blir oversett. Manglende åpenhet og synlighet i forhold til hvilket ansvar de tar, svekker deres etikkprofil. Her må kjedene og merkene som markedsfører og selger de ferdige lærproduktene, selv ta ansvar og initiativ for å sikre at læret de selger i sine butikker er garvet på en sosialt og miljømessig akseptabel måte – og de må vise dette i praksis. At andelen lærprodukter i kjedenes varesortiment er lav – noe både Varner-gruppen og Lindex påpeker – må ikke være en unnskyldning for å la være å ta ansvar for at det skinn som faktisk finnes i deres vareutvalg, er produsert på en god måte. Kjedene og merkene må selv bruke sin makt og påvirkningskraft til å sikre en etisk forsvarlig verdikjede – og i denne sammenheng - en etisk forsvarlig garverisektor. Samtidig kan det se ut som om det finnes en viss økende bevissthet omkring problemene i sektoren, noe besvarelsene fra både H&M og Lindex tyder på. I denne sammenheng er det også viktig å merke seg at ingen av de tre kjedene vi fikk besvarelser fra, benytter lær fra Bangladesh hvor garverisektoren påviselig sliter med mange utfordringer knyttet til menneskerettigheter og miljø.

De tre kjedene vi fikk besvarelser fra er samtidig de tre største kleskjedene i Norge: H&M, Varner-gruppen og Lindex. Når det gjelder Varner-gruppen, oppgir de hvilke garverier de

benytter, noe ingen av de andre merkene gjør. De oppgir videre at de ikke bruker lær fra Bangladesh grunnet problemer med avfallsvann fra garverisektoren. Det er svært positivt at Varner-gruppen er åpne om hvilke garverier de benytter. Likevel ser det ut til at de har begrenset kunnskap om hvilke problemer som finnes i garverisektoren, og lite informasjon om og kontroll på hvordan læret i deres lærprodukter framstilles. De kjenner heller ikke til UNUDIO Leather Panel og dets retningslinjer. Varner-gruppen oppgir likevel at de ønsker å øke sin kunnskap om temaet, hvilket er positivt og indikerer en interesse for å ta problemene på alvor.

Lindex gir ikke mye informasjon om garveriene som produserer læret i deres produkter, men i motsetning til Varner-gruppen oppgir de at de er klar over de problematiske forholdene som finnes i garverisektoren og at de på grunn av dette nylig har begynt arbeidet med å kartlegge egne garverier i India og Kina. Det trekker i negativ retning at de ikke navngir garveriene de benytter, men i stedet oppgir at det er leverandørene av de ferdige lærproduktene som står for kontakten med disse. En av Lindex sine leverandører er Nordic Leather i Uddevalla i Sverige som produserer Lindex sine belter og lommebøker av vegetabilsk garvet europeisk lær, mens de resterende, ikke navngitte leverandørene befinner seg i India og Kina. Lindex benytter heller ikke lær fra Bangladesh av samme årsak som Varner-gruppen.

H&M skiller seg positivt ut når det gjelder kunnskap om og bevissthet omkring problemene i garverisektoren, samt når det gjelder bruken av kjemikalier. De oppgir blant annet at de kjenner til UNUDIO sine retningslinjer og at alle garveriene de benytter må følge disse. Videre skriver de at de selger noen vegetabilsk garvede lærprodukter, samt en liten andel produkter laget av økologisk lær⁷. Imidlertid oppgir H&M at de på nåværende tidspunkt ikke har delt opp sin leverandørliste etter type produkter og at de derfor ikke kan navngi hvilke garverier de benytter, kun at de befinner seg i Europa og Asia. Med den omfattende kunnskapen H&M har om sine leverandører fremstår det som om kleskjeden holder tilbake informasjon som allerede foreligger, hvilket svekker omverdens syn på H&M som et selskap som praktiserer åpenhet. I likhet med Varner-gruppen og Lindex benytter H&M ikke garverier i Bangladesh, og de oppgir at dette har sin årsak i problemer med avfallsvann fra garveriene.

For de av kjedene og merkene som oppgir at de har retningslinjer for og krav til forholdene på garveriene de benytter, at de gjennomfører kontroller og lignende, er det likevel et problem at det ikke finnes tilgjengelig dokumentasjon - for eksempel i form av uavhengig research eller troverdige kontrollrapporter - på at disse retningslinjene og kravene følges. Det er også vanskelig å få innsyn i hvordan kontroller på garveriene konkret foregår, hva slags funn som gjøres på disse og hvordan eventuelle feil og mangler utbedres. Selskapene har heller ikke gitt utfyllende informasjon om hvordan de jobber med forebyggende tiltak på garveriene. Kjedenes og merkens påstander om at produksjonen foregår på forsvarlige måter og innenfor gitte standarder, er ikke tilfredsstillende uten ytterligere dokumentasjon og åpenhet. Et langvarig søkelys på vareproduksjon viser at det å stille krav og gjennomføre stikkkontroller, sjelden eller aldri er nok for sikre at menneskerettigheter blir ivaretatt ved produksjonsenhetene.

⁷ Vi har spurt H&M hva økologisk lær innebærer, men har ikke fått svar på henvendelsen.

Når det gjelder de fire merkene vi ikke har fått svar fra, Venue Retail AS, Mulberry, Louis Vuitton og Michael Kors, har vi kun hatt tilgang til informasjonen som står på deres nettsider, og denne er i hovedsak sparsom. Særlig gjelder dette Louis Vuitton og Michael Kors, der det er svært vanskelig å få innblikk i deres leverandørkjeder og produksjonsforhold. Med tanke på at en stor andel av deres luksuspregede signaturprodukter er laget av lær, er tausheten omkring hvor læret de benytter i disse produktene kommer fra, svært kritikkverdig.

På hjemmesidene til Venue Retail AS nevnes ikke lær direkte, men de har en del generelle krav til sin produksjon. Lenken til deres etiske retningslinjer fungerer imidlertid ikke, så det er på nåværende tidspunkt ikke mulig å si noe om disse. Venue Retail oppgir på hjemmesidene at de følger REACH sine retningslinjer for kjemikaliebruk, noe som fremstår som positivt. Det svekker likevel helhetsinntrykket at en kjede som har spesialisert seg på vesker, bager, koffertar og lignende, ikke har mer informasjon om hvor og hvordan læret i disse produktene blir produsert, og hvordan selskapet arbeider for å sikre mennesker og miljø knyttet til garveriene i sin leverandørkjede.

Mulberry skriver en del om lær på sine sider og hevder at de stiller strenge krav til produksjonen av lærprodukter, men luksusmerket holder likevel kortene tett til brystet når det gjelder åpenhet og innsyn i deres leverandørkjede.

De tre kjedene vi har fått svar fra - H&M, Varner-gruppen og Lindex - er alle store kleskjeder som i hovedsak selger klær. Selv om Michael Kors, Mulberry, Louis Vuitton og Venue Retail AS også selger noen klær, er ingen av disse typiske kleskjeder, og de tre førstnevnte tilhører også luksussegmentet. Det er et tankekors at det er de kjedene som har færrest lærprodukter i sitt sortiment som har besvart vår undersøkelse, mens de aktørene som burde ha et sterkt søkelys på miljø og menneskerettigheter knyttet til lærproduksjon, er lite åpne om sitt arbeid på disse feltene. Likevel er dette kanskje ikke tilfeldig. Kleskjedene har i årevis vært i søkelyset grunnet dårlige arbeidsforhold i tekstilbransjen, og flere av dem har vært i fokus blant annet på grunn av graverende avsløringer av forholdene på fabrikkene som syr klærne de selger. Dette presset har blant annet ført til at flere av de store kleskjedene har åpnet leverandørlistene sine og i økende grad begynt å arbeide med å kartlegge og ta større ansvar for alle ledd av sin verdikjede.

I Norge har Framtiden i våre hender vært ledende i dette arbeidet, og den positive utviklingen mot en mer åpen og rettferdig klesbransje ville ikke ha skjedd uten et årelangt fokus på arbeidsforhold og åpenhet. Også andre toneangivende aktører, slik som Initiativ for etisk handel, har vært sentrale her. Fremdeles har selskapene en lang vei å gå, men positive endringer de seneste årene viser at et kritisk søkelys på klesbransjen og andre bransjer innenfor vareproduksjon, kan skape endring. Et økt fokus på garverisektoren vil forhåpentligvis gjøre at også kjeder og merker som selger lærprodukter begynner å ta de store utfordringene som finnes i sektoren på alvor.

KILDER

- Aaronsson, Charlie (2014): *I samma fotspår. En granskning av fyra skobutikskedjors hållbarhetsarbete*. Fair Trade Center.
- Begeer, Adriana og Gombault, Marieke (2013): *Sustainability in the leather supply chain*. ERNST & YOUNG.
- Clean Clothes Campaign (2006): "Business Social Compliance Initiative" (Online) URL: <https://archive.cleanclothes.org/resources/national-ccc/481.html> (11.5.2016).
- FAO (2015): *WORLD STATISTICAL COMPENDIUM FOR RAW HIDES AND SKINS, LEATHER AND LEATHER FOOTWEAR 1998 – 2014*. FOOD AND AGRICULTURE ORGANIZATION OF THE UNITED NATIONS, Rome.
- Fernandes, Pedro (2014): "Why vegetable tanned-tanned leather?" (Online) URL: <https://noisegoods.com/blogs/underthesun/14880613-why-vegetable-tanned-leather> (26.4.2016).
- Garberg og Leffler (2015): *Der skoen trykker. En kartlegging av kjente skokjeders etikkarbeid*. Framtiden i våre hender.
- Hubpages, 2015: «Chrome VS Vegetable Tanned Leather» (Online) URL: <http://hubpages.com/style/chrome-versus-vegetable-tanned-leather> (26.4.2016).
- Miljødirektoratet (2016): Kjemikalierregelverket REACH (Online) URL: <http://www.miljodirektoratet.no/no/Tema/For-naringsliv/Kjemikalierregelverket-REACH/> (18.4.2016).
- Mulberry (2016): "About us" (Online) URL: <http://www.mulberry.com/about-us> 11.5.2016
- Varner (2016): Om oss (Online) URL: <http://varner.com/no/about-us/> (20.4.2016).
- Lindex (2016): Lindex – Del av Stockmann Group. (Online) URL: <http://about.lindex.com/no/lindex-del-av-stockmann-group/> (20.4.2016).
- LVMH (2016): "LVMH Code of Conduct" (Online) URL: <https://www.lvmh.fr/wp-content/uploads/2014/11/code-of-conduct.pdf> (5.5.2016).
- LVMH (2016): "Identity" (Online) URL: (<https://www.lvmh.com/houses/fashion-leather-goods/louis-vuitton/>) (11.5.2016).
- Michael Kors (2016): Store Locator (Online) URL: <http://www.michaelkors.com/stores/norway/oslo/michael-kors-oslo> (20.4.2016).
- Michael Kors (2016): "MICHAEL KORS HOLDINGS LIMITED AND SUBSIDIARIES CODE OF CONDUCT FOR BUSINESS PARTNERS" (Online) URL: http://s2.g4cdn.com/702269136/files/doc_downloads/Code-of-Conduct-%28as-of-July-17-2014%29.pdf (5.5.2016).
- Morris (2016): "Om Morris" (Online) URL: <https://www.morris.no/cms/page.article.aboutus> (20.4.2016).
- Mulberry (2016): "Company Profile" (Online) URL: http://www.mulberry.com/investor-relations/profile/#Corporate_Social%20Responsibility 5.5.2016
- Mulberry (2016): "Global Sourcing Principles" (Online) URL: http://www.mulberry.com/plugins/investor_relations/pdf/mulberry_global_sourcing_principles.pdf (5.5.2016).
- Ray (2016): *Tougher than leather. Working conditions in Indian tanneries*. Framtiden i våre hender og Civedep India.
- regnskapstall.no (2016): Morris-Accent As (Online) URL: <https://www.regnskapstall.no/regnskapstall-for-morris-accent-as-100230371S3?view=full> (26.4.2016).

regnskapstall.no (2016): Michael Kors (Norway) AS (Online) URL:

<https://www.regnskapstall.no/regnskapstall-for-michael-kors-norway-as-103965269S1?view=full> (26.4.2016).

regnskapstall.no (2016): Mulberry Oslo AS (Online) URL:

<https://www.regnskapstall.no/regnskapstall-for-mulberry-oslo-as-100212584S1?view=full> (26.4.2016).

regnskapstall.no (2016): Louis Vuitton Oslo AS (Online) URL:

<https://www.regnskapstall.no/regnskapstall-for-louis-vuitton-oslo-101166517S2000001?view=full> (26.4.2016).

Virke (2014): *Kleskjedene 2014* (Online) URL:

<http://www.virke.no/talloganalyse/Documents/Kleskjedene%202014.pdf> (11.5.2016)

Venue Retail, 2016: "ANSVAR" (online) URL: <http://venueretail.com/om-venue-retail-group/ansvar/> (5.5.2016).